SEVERAL ASPECTS OF EMIL ISAC'S PROSE POEMS

Violeta – Luminiţa Şipoş
PhD. student, „1 DECEMBRIE 1918" University of Alba Iulia

Abstract:Emil Isac's lyrical prose is considered to be another opportunity to show off in an important sector of literature, too little cultivated in Romanian literature because of the coordinates bounded and rather poor of the times. After his debut, in 1908 with the poems volume Poesii. Impresii şi senzaţii moderne, Emil Isac continues with a volume of poems in prose, Ardealule, Ardealule bătrân, appeared in 1916. Again Emil Isac comes with exceptional features and has the ambition to overcome the boundaries of that time. This fact had a major importance and it had been a good opportunity to establish a real striking contrasts of the contemporary reality. Ardealule, Ardealule bătrân, a volume which came in full world conflagration, represents the shattering reality from the beginning of the last century.
Other volumes appeared in 1925, Cartea unui om and Notiţele mele show the shattering realities of the oppressed Transylvania. With a fearless fighter temperament and a physical structure of a tribune, Emil Isac was turning to a protestant socialism with social-ethical connotations. His word art is an exponent of his main ideological orientations, he fights for Romanians' liberation from exploitation, for national liberation and national reunification.

Keywords:socialism, reunification, conscience, human values, democratic ideals.

Proza lirică a lui Emil Isac constituie o nouă ocazie de a se afirma într-un important sector literar, prea puţin cultivat în literatura română din cauza coordonatelor mărginite şi destul de sărace ale vremii. După debutul din 1908 cu *Poesii. Impresii şi senzaţii moderne*, Emil Isac continuă cu volumul *Ardealule, Ardealule bătrân*, volum apărut în 1916. Şi de data aceasta, Emil Isac propune elemente excepţionale şi are ambiţia de a depăşi limitele vremii. Acest fapt a avut o importanţă majoră şi a însemnat un bun prilej de a constitui adevărate contraste izbitoare ale realităţii contemporane. Volum apărut în plină conflagraţie mondială, *Ardealule, Ardealule bătrân* reprezintă realitatea zguduitoare a începutului de veac trecut. Volumul evocă lupta de rezistenţă dusă de românii transilvăneni şi continuă, pe aceeaşi strună, cu idealul de luptă pentru eliberarea naţională şi pentru Unire. Atmosfera întregului volum e, de fapt, o prelungire a ideilor publicistice, construită pe contrastele izbitoare ale realităţii, dar şi o continuare a publicisticii. Tonul este, însă, altul. Culegerea de poeme în proză e străbătută de jalea sălăşluită în sufletul neamului. Evocă Ardealul, această străveche provincie românească atât de greu încercată. Nuanţa de tristeţe străbate şi din evocarea copiilor orfani, a văduvelor care sunt blestemate să-şi vadă copiii murind de foame, a soldaţilor morţi pe câmpul de bătălie pentru o cauză nedreaptă. Peste tot e prezentă atmosfera sinistră a morţii: pădurile sunt „jertfele războiului", zăpada este cu „pete de sânge", strada este moartă şi ea, felinarele luminează zidurile negre: „şi toate se întunecară cu încetul, ca întunericul pe care nu-l poţi frânge nici cu vesel cântec, nici cu glas de durere, nici cu şoapte [...] casa cu pereţi trişti şi zidită în tăcere, se ridică sihastră"[1].

Cultura noastră românească are un reazem sufletesc în Emil Isac, care prin lira sa tristă şi protestatară a reuşit să prindă toată vibrarea sufletului românesc. Tonul poemelor sale e dat de chiar sufletul poporului, la fel ca şi *Poema de Crăciun*, una dintre cele mai triste poeme în proză ale lui Emil Isac, unde poetul prezintă moartea unui copilaş în ziua Crăciunului, moarte datorată mizeriei şi a lipsei de hrană. Cu o încărcătură afectivă profundă, Emil Isac zugrăveşte în volumul *Ardealule,*

[1] Emil Isac, *Într-o seară frumoasă*, inclusă de Miron Radu Paraschivescu în volumul *Ardealule, Ardealule bătrân,* în *Opere*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946, p. 231.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

Ardealule bătrân suferinţele românilor care au trăit în această provincie românească aflată sub dominaţie austro-ungară, lipsită de cele mai elementare drepturi, unde au trăit sub blestemul guvernelor maghiare. Nuanţa de tristeţe predomină în întreg volumul, fundalul fiind unul încărcat de mult prea multă suferinţă. Şi aici, la fel ca şi în publicistică, Emil Isac ,,încinge condeiul în suferinţele proletariatului"[2], ca nimeni altul, arătând nedreptăţile şi cauza sărăciei a ,,aşternut pe hârtia tăcută revolta unui suflet cinstit, care simte cu mii şi sute de mii că este înşelat [...], politica hrăpăreaţă a băncilor, demoralizarea presei, traficurile şi gheşeftăriile unor politicieni, imperialismul ridicol al <<feudalilor>> din Ardeal"[3]. E mişcat de suferinţele pe care le îndură ,,poporul flămând" care îşi găseşte loc, de fiecare dată în sufletul poetului: ,,Indiferent că acel, ce geme – poartă haină păgână ori sfântă, am încercat întotdeauna să revărs cuvinte de încurajare în sufletul celor împilaţi"[4].

Scrisul său se încadrează într-un peisaj moral demn de strămoşii familiei Isac care s-au luptat pentru aceleaşi idealuri. A luat hotărârea de a nu se abate de la susţinerea principiilor de drept în lupta pentru triumful cauzei naţionale. A fost călăuzit de trei principii fundamentale: idealuri, competenţă şi răspundere. În prelungirea acestora a publicat *Ardealule, Ardealule bătrân*, volum apărut în plină conflagraţie mondială. Emil Isac a luptat pentru progres şi libertate, a luminat poporul aducând la viaţă conştiinţa naţională, şi nu în ultimul rând, şi-a dat acordul deplin pentru Unirea Transilvaniei cu România, Unire înfăptuită la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia.

Ardealule, Ardealule bătrân, primul volum de poeme în proză al lui Emil Isac, apărut în 1916 în plină conflagraţie mondială, reprezintă cu predilecţie experienţe vii ale realului, sunt acte situate pe poziţia verosimilului realist. Întregul volum este închinat marelui dramaturg I.L.Caragiale: ,,Flori de sânge, culese pe câmpia morţei, le-am legat în cunună şi le depun pe mormântul bunului meu dascăl: Ioan L. Caragiale"[5]. Concretul evenimentelor postulează între textul poemelor şi contextul istoric, poezia epică reprezintă totalitatea extensivă a vieţii poetului şi a semenilor săi. Emil Isac acordă o atenţie prioritară zonelor de contact direct dintre realitatea ,,reală" şi cea ,,fictivă", năzuind să le coreleze şi să schiţeze concretul pornind de la realitatea concretă-actuală, la realitatea operelor sale. Observaţiile sale sunt juste şi problematizante, de aceea opera sa este secondată de Emil Isac - gazetarul neînfricat. Toate acestea dau claritate în definirea structurilor sufleteşti ale personajelor sale şi a mentalităţii epocii. În acest sens, poemele lui Emil Isac sunt o încercare de perfecţionare a structurii reale inspirative pe terenul creaţiei artistice, poetul ocupându-se nu numai de spaţiul social, ci şi de timpul social, care reprezintă un factor dinamic în reflectarea realităţii. Aceste certitudini contemporane, surprinse de poet în cel mai realist mod cu putinţă, reprezintă un seismograf de sensibilităţi care surprind tragicul contemporan şi în care realitatea se păstrează fără artificialitatea meschină. Entuziasmul e diseminat în iluzii, soarta a ezitat să le îndeplinească şi bucurii celor oropsiţi, dar în schimb a lăsat să se zărească spectacolul sinistru al suferinţelor, bolilor şi al înmormântărilor. Personajele sale trăiesc experienţe definitive, trăiesc adevărate drame. În contextul acestor evidenţe Emil Isac explică diferite experienţe în care timpul pare a fi îngheţat şi postulează, aşa cum s-a putut constata, în legătură cu această problemă, între experienţa individuală şi cea colectivă. Noua orientare a poetului radicalizează cu politicul ducând la reprezentarea complexă a omului, la ridicarea valorilor morale, poetul realizând un întreg proces sufletesc al timpului.

Poezia sa epică reprezintă totalitatea extensivă a vieţii ardelenilor, în special a vieţii Clujului într-o formulă lirică modernă, deschide un câmp larg căutărilor sale creatoare. Cu un climat sufletesc curăţat de prejudecăţi filistine şi fără mistificări, Emil Isac adoptă optica inedită a întregului fond dramatic al vieţii Ardealului său iubit.

Primul poem în proză, care poate fi considerat profesiunea sa de credinţă, este un elogiu adus lui Dumnezeu. Îl găsim pe Emil Isac un răzvrătit datorită faptului că Acesta L-a aruncat în

[2] ,,Facla", V, 1914, nr. 87, 3 ianuarie, p. 2.
[3] *Ibidem.*
[4] *Unui distins teolog*, în ,,Adevărul", XII, 1914, nr. 26, 28 iunie, p. 1.
[5] *Cuvânt înainte* la volumul *Ardealule, Ardealule bătrân,* Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1916.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

„vâltoarea" vieţii în mijlocul furtunii. Poemul *Clacă*, având dedicaţia „Lui Coşbuc", ilustrează tragismul războiului nedrept dus de ostaşii români care au trebuit să moară tineri pentru o cauză care nu era românească. Poetul având mereu idealuri democratice dă poemului o notă dramatică asemănătoare poeziei lui Coşbuc *Trei doamne şi toţi trei*, printr-un subtil portret al bătrânului tată rămas fără toţi cei şapte fii pe care îi plânge în hohote. Ca şi în cazul precedent, şi în poema *Orbii* Emil Isac vorbeşte de războiul aducător de suferinţe cumplite, vorbeşte despre soldaţii orbi care nu vor mai putea vedea niciodată lumina şi frumuseţile vieţii pentru că lumea lor este „o grădină neagră", ei nu se mai pot bucura, ei doar aud bucuria altora. Emil Isac adoptă optica obiectivă, lăsând cititorul să atingă cu exactitate aceleaşi idei împărtăşite de el. Dramatică este scena în care un soldat orb murmură în tăcerea spitalului că vrea să-şi mai vadă pentru o ultimă dată copilul. Poetul vede durerea şi neputinţa soldatului orb, iar răspunsul lui este „Mai bine că nu vedem lumea. Nu vom vedea păcatele ei, nici durerile, nici mormintele. Nici feţe de duşman, nici tun, nici puşcărie, nici sânge"[6].

O altă ilustrare reprezentativă a imaginii războiului este poemul *Fântâna* care ilustrează lumea lăuntrică a celor care erau în război. De data aceasta, soldaţii români se întorc acasă de la război biruitori, în frunte cu ofiţerul care ducea tricolorul românesc, pe al căror chip se vedea oboseala care-i făcea neputincioşi. În drumul lor văd o fântână, iar după ce beau apă îşi fac semnul crucii şi un soldat se închină simbolului vieţii. Poetul foloseşte şi de data aceasta contrastul izbitor al imaginilor celor care cunosc suferinţa, de data aceasta, a războiului, şi cei pe care îi fereşte de soare palmierul, a celor care trăiesc în lux şi lenevie. Emil Isac a adâncit peste tot în creaţia sa aceste constatări tragice, nefaste dezvoltării poporului român, unde cei care conduc nu muncesc şi se bucură de toate beneficiile vieţii, iar cei care şi-au jertfit sănătatea, cât şi urmaşii celor care au suferit şi şi-au dat viaţa, trăiesc în sărăcie, mizerie şi boală. Pe primii niciodată nu i-a iertat Emil Isac. Îl descoperim cu o natură temperamentală puternic ancorată în suferinţele poporului român, a surprins pe baza lor toate momentele marcante ale acestora. Reflecţiile sale, prezente în relatări sumare, lasă să se vădească interesul pentru cauza naţională românească. Observator pasionat al vieţii Clujului, Emil Isac vede realitatea vremii fără prejudecăţi, exprimă atitudini dictate de epoca vremii, cartea sa este, în primul rând un document. Lirica sa în proză pune în lumină secvenţe de un realism încărcat de revoltă. Deplânge urmările tragice ale războiului, critică „rânduiala" nedreaptă sensibilizând atmosfera printr-o notă specifică dată de fineţea lui sufletească. Elemente de decor autohton domină întregul volum. Emil Isac nu este adeptul frumuseţilor artificiale care ascund putregaiul, el şi-a stabilit încă de la început normele, iar acestea nu sunt altceva decât adevărul şi credinţa în posibilitatea mântuirii neamului.

Critică sărăcia Ardealului său iubit, doreşte binele întregii lumi, apără umanitatea, pacea, buna-înţelegere. Dotat cu o scrupuloasă conştiinţă umană şi umanitară, Emil Isac păşeşte nu de puţine ori pe un teren minat unde „deranjează", poate, prea tare. În *Focul, pâinea, somnul* Emil Isac zugrăveşte viaţa pe front a soldaţilor români, unde pâinea părea a fi şi mai amară. În scurtele clipe de răgaz soldaţii îşi amintesc de viaţa săracă de acasă, dar pentru ei frumoasă, aşa cum a fost, când lumea era bună şi oamenii fericiţi. Umanismul poetului se vede şi din cugetarea retorică: „Oh, Doamne, de ce nu-i lumea întreagă un cămin, în jurul căruia să-şi încălzească trupul ostenit omenirea?"[7] Pâinea dusă pe front soldaţilor le aduce aminte de viaţa de acasă, iar aceştia aveau grijă să nu „prade" nicio fărâmă din pâine pentru că acolo erau doar păsările devoratoare. Poetul face paralelism între aceştia şi cei a căror viaţă comodă i-a ferit de suferinţă, de neajunsuri, a celor care cunoşteau pâinea doar din vitrinele brutăriilor, a acelora pentru care pâinea înseamnă „un leu dat servitorului ca să le-o aducă, pâinea pe care o dau cailor şi căţeilor". Imaginea războiului e una zguduitor de tragică deoarece prezintă lupta crâncenă care aduce somnul veşnic peste morţii care par şi ei obosiţi.

[6] Emil Isac, *Ardealule, Ardealule bătrân*, în ediţia îngrijită de Miron Radu Paraschivescu, *Opere*, Bucureşti, Editura Regală pentru Literatură şi Artă, 1946, p. 198.
[7] Emil Isac, *Focul, pâinea, somnul*, în ediţia *Opere*, p. 203.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

Un dramatism aparte găsim şi în poemul *Lăuta lui Ştefan*. Şi aici, la fel ca şi în celelalte poeme în proză, Emil Isac prezintă imaginea războiului necruţător care a secerat zeci de mii de vieţi omeneşti. Aici, în *Lăuta lui Ştefan* războiul i-a răpit unicul fiu al preotului care a fost înştiinţat de chiar strunele viorii fiului său iubit, că acesta a murit ucis în bătălie. Emil Isac reconstituie adevărate imagini apocaliptice ale războiului, această încercare de descriere a luptelor, a morţii, a suferinţelor se încadrează într-un vast proiect care nu face numai decât să stabilească nişte imagini stereotipe, ci tinde să depăşească marginile simbolismului, atingând naturalismul zguduitor.

Poema *Hai la mure... hai la mure...* rememorează copilăria fericită a poetului când acesta era fericit de sosirea moţilor la Cluj cu mure, vişine, cireşe sau păstrăvi. Aceştia au fost şi au rămas în inima poetului până la sfârşitul vieţii fantezia şi eroismul ,,făgăduiala bărbăţiei şi energia”[8], de a căror chemare se cutremurau palatele baronilor. Imaginea acestora este în declin, aceştia acum dorm căci s-au întors din America bogată ca să moară în sărăcia colibelor din munţi. ,,Hai la mure... hai la mure...” este laitmotivul care nu se mai aude ,,azi” pe străzi pentru că ,,Poezia codrului e îmbrăcată în uniformă”[9], iar moţul e soldat, vremurile l-au schimbat şi pe el.

O altă ilustrare reprezentativă a suferinţelor Ardealului e redată şi de poema *De vei veni acasă,* fiind o altă dedicaţie, de data aceasta, ,,Lui Agârbiceanu”. Poetul rămâne cu faţa întoarsă tot spre fraţii români plecaţi în război care, de atâta timp sunt plecaţi de acasă, încât nici nu ştiu dacă îi vor mai recunoaşte părinţii şi fraţii când, şi dacă, se vor reîntoarce. Emil Isac vorbeşte de văduva care duce flori la mormântul soţului, dar care duce flori şi pentru fiul plecat la război. Imaginea satului ardelean e una tristă, la cârciumă nu e nicio veselie, la biserică plâng şi copiii şi văduvele, peste tot sunt fetele palide, moşnegii ,,supăraţi foarte”, viaţa tuturor e blestemată, clipele sunt încărcate de amărăciune şi inimile închise ,,ca porţile bătrâne încuiate de moarte”[10]. Aceeaşi imagine şi în *Un plug ruginit* unde plugul ,,tăcut şi obosit” sta singur în bătătură, părăsit şi ruginit.

În unele cazuri, Emil Isac depăşeşte limitele realului, poetul având tendinţa de a anula limitele concretului. Decorul lui Emil Isac îşi are substanţa emotivă fixată într-o zonă ideatică pură, într-un suflu divin plin de sensibilităţi. Un exemplu în acest sens e *Hristos şi soldatul,* poem ce surprinde din nou cu exactitate imaginea războiului, care peste tot a vărsat sânge, morţi şi suferinţă fără margini, dar unde soldatul sentinelă vede un bărbat îmbrăcat în togă albă cu o ramură de măslin în mână. Evadarea se face în psihologia soldatului care atinge cote maximale în momentul în care se întâlneşte cu Hristos care stă sentinelă în locul lui.

Una din înclinaţiile sale fundamentale e tehnica dată de contrastul izbitor al realităţii. În *Clopotele, tunurile...* găsim un astfel de contrast. Paralelismul lor e situat la graniţa dintre divin şi demonic. Dacă clopotele erau prezente la marile evenimente din viaţa omului, tot omul, nemaiiubind, a făcut din ele tunuri. În foarte scurt timp lauda nu a mai fost cea a Domnului, ci a diavolului, pentru că acele tunuri au făcut din copil, orfan, din mireasă, mamă văduvă, vestind peste tot ură, sânge, păcat şi durere. Iubitor de pace Emil Isac face următorul mesaj umanitar: ,,Iubiţi-vă şi nu vă ucideţi, oamenilor! Nu mai turnaţi tunuri din clopote!”[11]

Numeroase alte ilustrări în legătură cu războiul sunt în *Doamna Matilda,* tânăra femeie care duce flori pe mormintele soldaţilor morţi, a celor care s-au dus nevinovaţi, a acelor tineri care au trebuit să piară sau *Ciocârlia şi corbul*, pasărea vieţii şi a fericirii şi pasărea care prevesteşte moartea, *Doctorul Şandru* care îngrijea soldaţii răniţi, *Pădurile* care ascund în adâncul lor ,,sâmburele focului”, pădurile care sunt moarte, căci bubuitul tunurilor le-a omorât la fel ca şi pe flăcăii satului. Ultimul poem din volumul *Ardealule, Ardealule bătrân* este *La cârciuma lui Moş Petru*, o cârciumă unde nu se mai întâlnesc petrecăreţii de altădată, unde fetele şi flăcăii nu mai joacă, unde doar groparii şi-au făcut obicei şi merg şi beau, iar bătrânul Moş Petru asistă neputincios

[8] Emil Isac, *Hai la mure... hai la mure...*, în *Opere*, p. 210.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, *De veţi veni acasă,* p. 212.
[11] *Ibidem*, *Clopotele, tunurile...*,în *Opere*, p. 218.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

la spectacolul sinistru al acestora şi imploră vremurile de altădată să revină pentru a vedea din nou veselia pe chipurile oamenilor.

Atmosfera volumului acţionează grea, sufocantă, sub o presiune continuă care ascunde în ea marile bătălii. Emil Isac nu se pierde în armonii subiective. De această dată nu forma formează conţinutul, ci conţinutul formează forma, el stabileşte relaţii între lumea sa lăuntrică şi cea a semenilor, care aruncaţi în mijlocul furtunii depăşesc impasibilitatea formei. Rămâne notabil faptul că densa sa expresie artistică a poemelor e asociată cu o tot mai adâncă precizare a atitudinii şi a luptei sale democratice. Ceea ce caracterizează, în fond, scrisul lui Emil Isac tinde să depăşească limita vremii, el stabileşte relaţii oneste între realitate şi ficţiune, deşi nu de puţine ori acestea au fost dure, murdare, chinuitoare, atmosfera a fost una care închidea veselia în moarte. Am fi tentaţi să afirmăm că producţiile sale sunt antiliterare, lucru total greşit. Aici, în aceste producţii literare, se regăsesc germenii modernismului românesc. Oricare din poemele sale reprezintă manifestări pline de sensibilitate modernă, producţiile literare nu sunt gestul unui destin singular, ci a unuia colectiv. Durerile, dezamăgirile, tristeţile pricinuite de război sunt realităţi ale faptului, scenele dure au fost un mijloc care a modelat gândirea şi atitudinea scriitorului de mai târziu.

La şapte ani de la apariţia primului volum de poezii în proză, în 1923, Emil Isac publică volumul de *Poeme în proză*, volum care conţine o serie de cugetări, reflecţii şi constatări ale propriei fiinţe, dar şi tipologii umane stereotipe, vizând lumea ,,dinăuntru" spre ,,afară". Noua poezie în proză radicalizează cu predilecţie aspectul tematic cu care am fost familiari până acum ducând la reprezentarea complexă a poetului ce-i articulează viziunea despre lume. Verosimilul realist schiţează tot felul de conexiuni care ne îndreaptă către o privire unitară a realităţii, de data aceasta, mult mai subiective. În actul receptării artistice a poemelor în proză găsim proiectarea propriei sale fiinţe în diferite ipostaze, rememorări şi cugetări. Referitor la dimensiunea temporală a evenimentelor, acestea încep într-un timp neliniştit, se continuă pe căi întortocheate şi se sfârşesc prin imagini de groază lăsate în urmă de războiul care a produs mult prea multe victime şi suferinţă. Imaginea războiului revine iarăşi obsedantă, această atitudine finală se situează ca răspuns la o ecuaţie, ca şi concluzie a întregii sale vieţi. Iată, deci, cum cugetările adânc personale constituie o cale de cunoaştere a poetului, iar stabilirea acestor puncte de reper rămân adeseori mai interesante decât producţiile sale literare. Din nou aceleaşi teme îşi fac apariţia: sărăcia, foamea, deznădejdea şi moartea. Toate acestea însoţesc şi de data aceasta sufletul poetului care tânjeşte pentru iubire, pace şi ieşirea din întunericul care a închis poporul ca într-un mormânt. Sufletul poetului suferă şi suspină alături de credinţa întregului neam românesc, dând adevărate exemple de umanitate. Emil Isac a devenit prin aceste poeme un mare exponent creator de viaţă. Fire tenace şi ambiţioasă, s-a implicat în toate problemele vremii, a fost un deschizător de cale, un exponent suficient de bine maturizat în care un spirit românesc atinge valenţe deosebit de înalte, adevăruri pe care le-a prezentat în ciuda multor riscuri la care s-a expus cu bună ştiinţă.

Poemul *Vântul* tinde să depăşească prin mesajul său tragismul celui care trebuie să trăiască învins, căci vântul a fluturat ,,drapelele negre ale celor învinşi"[12], poetul zdrobeşte chitara, iar plânsul acesteia este dus de vântul care vesteşte uciderea muzicii, moartea armoniei şi a vieţii asemeni falnicului arbore care, îndoit peste puteri, în final s-a frânt.

Singur în codru este un poem unde scriitorul se refugiază şi unde discută cu un fag bătrân despre trimiterea securilor împotriva sa de către răii asupritori care-i foloseau lemnul pentru spânzurători şi sicrie. Amândoi sunt uniţi de aceeaşi durere şi iubire, vieţile celor doi s-au cunoscut pentru că au avut aceleaşi idealuri. Fagul l-a ocrotit şi vegheat, dar la rândul lui a fost ucis de securile blestemate ale oraşului.

O imagine tristă e şi în *Plugul* unde poetul depăşeşte limita normalului, atingând paradoxul. Sărăcia şi frica morţii care a cuprins Ardealul au creat adevărate drame psihologice. Poemul amintit creează o imagine de infern în care Irina se roagă la Fecioara Maria căci războiul i-a ucis bărbatul, la toate se completează copiii lihniţi de foame, boii furaţi, plugul ruginit şi pământul plin de bălării.

[12] Emil Isac, *Poeme în proză*, Litho.-Tipografia Românească, Oradea-Mare, 1923, p. 11.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

Femeia trezeşte tot satul să vadă minunea de-a i se fi arat pământul cu plug de aur. Tot satul priveşte cu ochii în lacrimi la femeia care se bucura şi preamărea pe Maica Domnului. Aceeaşi imagine găsim şi în *Un plug ruginit*. Coşmarul continuă şi în *Orbul* care se juca cu un fir de iarbă imaginându-şi frumuseţea vieţii şi iubirea dintre oameni. La întrebarea acestuia ce vede, poetul îi răspunde că vede ,,o biserică, de pe a cărei turlă a căzut crucea; iar în altar se sărută Diavolul cu Războiul, şi scheleturi cântă-n cor în strană..."[13].

Apelând la o analiză directă putem observa că Emil Isac e unul din puţinii scriitori români care şi-a propus să realizeze o frescă originală a vremii sale, care să fie eliberată de constrângerile prozodice tradiţionale, dar şi de cele logice ori sintactice. Scrie, într-un spirit de ostentaţie despre acelaşi flagel care a îndoliat lumea, lasă la o parte ostentaţia polemică folosită în gazetărie, interesul e pus pe latura umană, pe valorile morale omeneşti care stau la baza fericirii. Întreg volumul se raportează la acest din urmă ideal. Amintirile din trecut stau ca nişte icoane pe retina poetului care, într-un fel sau altul, influenţează prezentul scriitorului şi constituie adevărate manifeste care încalcă convenţiile învechite, în care acţionează biografia şi psihologia autorului. E vorba, desigur, de o lume în care extremele înfruntă destine, de o lume proiectată pe un fond dramatic al epocii. Însufleţit mereu de aceleaşi idealuri democratice Emil Isac adoptă tonul simplu, fără ,,rime" de prisos, iar consecinţa cu care proiectează imaginea societăţii demonstrează un spirit umanitar, mereu dornic de bine, adevăr şi frumos. Căutarea fericirii într-o lume a căror valori stau răsturnate nu poate genera decât monştri, văzuţi în foame, frig, sărăcie, boală şi război. Cuvântul lui Emil Isac e un apel la fericire, la păstrarea păcii, a iubirii dintre oameni şi a dorinţei de a fi uniţi în libertate. Emil Isac a izbutit să atingă cu exactitate aspectele vieţii ideatice, a militat pentru idealul fericirii, idealul Unirii şi a înfrăţirii neamului. Subiectivitatea voit afişată a acestui volum constituie o cale de cunoaştere documentară a epocii respective.

Volum apărut în 1925, *Cartea unui om* conţine o serie de opere apărute prin reviste şi ziare ale vremii fără ca poetul să le dea o formă cizelată şi fără să respecte cerinţele vremii de a nu amesteca articolul cu poezia sau poemele în proză, lucru mărturisit chiar de poet în *Prefaţa* volumului, dar ceea ce este important şi demn de remarcat este valoarea lor, în primul rând documentară: ,,Lectorul revede o materie literară, pe care probabil, o cunoaşte din risipirea ei în reviste şi jurnale. Nu i-am dat nici o formă de catalog şi nu am respectat obiceiul vechiu, de-a nu amesteca versul cu articolul politic şi essayul cu necrologul liric".

Sugestiv intitulat *Spre un nou Ardeal...*, poemul de faţă aduce în prim-plan dorinţa scriitorului de un nou Ardeal, unde preoţii români să nu mai fie legaţi în lanţuri, ostaşii să nu mai meargă la război pentru habsburgi, românii să nu mai fie scuipaţi dacă vorbeau limba românească, ţăranul român să nu mai fie bătut. Vrea să se nască o cultură română într-un nou Ardeal, un Ardeal care să nu mai aibă spioni, trădători şi speculanţi, să nu mai fie samsari şi paraziţi politici. Cântarea Ardealului e, din păcate, nu una plină de veselie, ci una tristă căci după Unire, valorile au rămas tot răsturnate deşi vremurile sclaviei au trecut: ,,Din iobagii ardeleni s-au făcut miniştri, cei cu merite minuscule, microscopice, au crescut ca semizeii"[14]. Acum locul honvedului a fost luat de jandarmul român care se comporta la fel.

Cartea de faţă pune în discuţie, cu alte cuvinte, lumea Clujului în mişcare. *Cinstirea lui Avram Iancu* elogiază lupta dusă de Avram Iancu împotriva ungurilor. Munţii ,,botezaţi în taină" ai Gilăului îi reamintesc poetului de Avram Iancu, cel bătut de ciocoii unguri, ajutaţi şi de românii trădători, care l-au chinuit până ce şi-a pierdut minţile: cânta ,,biruinţa luminii". În această privinţă Emil Isac anticipează ridicarea statuii lui Avram Iancu care, spune el, se va ridica la Cluj ca o ameninţare pentru ciocoi şi ca o mângâiere pentru cei oropsiţi căci ,,<<deşi nava este deasupra valurilor, totuşi apa e stăpână>>"[15].

[13] *Ibidem*, p. 28.
[14] Emil Isac, *Cartea unui om*, în ediţia îngrijită de Miron Radu Paraschivescu, *Opere*, p. 262.
[15] *Ibidem*, p. 277.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

Emil Isac aduce elogii bătrânului redactor al ,,Gazetei Transilvaniei", lui Augustin Paul, în articolul cu acelaşi nume, sculptorului Octavian Bobletec care a purtat drapelul luminii, dar a cărui daltă a căzut supusă sorţii eternei nopţi, Aristizzei, în articolul *Aristizza...*, solia dintâi a unui nou văzduh în Ardealul umilirii. Aceasta a fost ,,cea dintâi rază fierbinte pe fereastra mucegăită şi ruginită de ploi a temniţei milenare"[16] în care se afla Ardealul întreg. Emil Isac speră că se va clădi în Ardealul său ,,măreţul templu al culturii româneşti"[17].

Emil Isac cântă şi contesa care a sărăcit şi e nevoită să fie cusătoreasă, poetul o admiră pe aceasta şi uită pe strămoşii acesteia care i-a chinuit pe strămoşii lui, iartă pentru munca ei cinstită ,,păcatele braţelor care loveau şi asupreau"[18].

Sensibilitatea şi preferinţa sa deosebită către popor se vede şi în *Antagonism?* unde Emil Isac vorbeşte despre lupta pe care trebuie să o ducă poporul român pentru ,, a doborî altarul ciocoismului, care astăzi îşi caută pretutindeni alianţă şi nu găseşte nicăieri prieteni, căci aristocraţia ungară e sdrobită"[19]. Românii azi nu mai pot suferi lupta între fraţi, cu toţii trebuie să facă front comun pentru a zdrobi ciocoismul, iar ,,antagonismul" dintre ardeleni şi regat va dispărea doar după ce va dispărea oligarhia. Toate acestea relevă un caracter naturalist situaţiei stânjenitoare în care se aflau românii ardeleni care erau ,,condamnaţi" de propriii fraţi, poemul denotă lipsa de unitate. Aceste reflecţii ale scriitorului sunt rezultante a numeroase constatări legate de experienţa concretului. *Satele cu fereşti cernite* este o altă imagine tristă a satelor româneşti care zac în beznă. Exemplul acesta rămâne concludent şi pentru alte cazuri similare.

Într-o astfel de atmosferă ia naştere *Cartea unui om* care cuprinde în ea reflecţiile unui suflet chinuit, lipsit de prejudecăţi. Lăsând la o parte astfel ostentaţia polemică, Emil Isac îşi manifestă interesul pentru valorile umane, aceste mici ,,lecţii de viaţă" din cartea sa reprezentând, în fond, sufletul poetului care dorea un Ardeal schimbat în bine. Aceleaşi idei şi concepţii le găsim şi cu următorul volum, apărut în acelaşi an, *Notiţele mele*. Poetul, şi de data aceasta, îşi adună notiţele de prin ziarele şi revistele vremii, pe unde şi le-a risipit, fiind conştient că acestea nu sunt importante exclusiv ca valoare literară, de aceea nici nu are pretenţia de a fi considerate opere literare: ,,Sunt notiţe tipărite în cursul celor din urmă ani, în diferite ziare şi reviste literare din Capitală. Nu au pretenţia unor opere de artă, sunt poate numai bucăţi ale unei oglinzi sufleteşti, pe care şi-a sărutat stampilul vremea trecătoare. Le adun totuşi la un loc, căci sunt ale mele şi iubesc amintirile, cari să nu supere pe nimeni, nici pe cei lăudaţi, nici pe cei mustraţi. În lacrima unui zâmbet se reflectă veşnicia, căci şi clipele trecătoare sunt veşnice"[20].

Dacă în *Cartea unui om* poetul pune accent pe un Ardeal nou, vrea să arunce la gunoi oligarhia, vechile mentalităţi, în *Notiţele mele* poetul îşi extinde ideile spre o Europă nouă, una scăpată din chingile asupritorilor, una înfloritoare care să semene cultură. Prevede un Ardeal nou în care lumina culturii va triumfa.

Poemele în proză ale lui Emil Isac sunt de fapt mici parabole poetizante a unor portrete, diferite discursuri organizate în jurul unor laitmotive. Toate acestea au ca punct comun lumea nedreaptă, prost orânduită şi plină de suferinţă a oamenilor de jos, a celor care munceau. La polul opus era lumea celor sus-puşi, a celor care erau direct responsabili de soarta tristă a celor oropsiţi. Ataşat celor sărmani, Emil Isac închină cuvinte frumoase acestora şi acelor care luptau pentru ieşirea din întuneric a Ardealului. În aceste condiţii scriitorul a optat pentru mişcarea europeană de înnoire estetică, alăturându-se simbolismului, dar depăşeşte de multe ori limitele acestuia. E lesne de constatat că şi în acest volum Emil Isac este interesat de aceeaşi conştiinţă tragică a Ardealului. De data aceasta el se raportează la întreaga Europă. Rămâne notabil faptul că scriitorul răspunde exigenţei momentului şi opera sa constituie adevărate fragmente vii de viaţă surprinse în cele mai

[16] *Ibidem*, p. 285.
[17] *Ibidem*, p. 282.
[18] *Ibidem*, p. 286.
[19] *Ibidem*, p. 289.
[20] *Prefaţă* la *Notiţele mele*, ,,Biblioteca Semănătorul", Editura Librăriei Diecezane, 1925, la Cluj, la 27 Aprilie 1925.

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)

variate ipostaze. Scriitorul prevede o Europă nouă, prevede prăbuşirea lumii vechi şi ridicarea uneia noi, care va însemna o adevărată renaştere pentru Europa, o mângâiere pentru sufletele bune, unde accentul se va pune pe raţiunea oamenilor, unde ,,tunul poate nărui turnul cel mai înalt, dar nu va putea ucide ideea ascunsă în gândire"[21]. Cochetează cu social-democraţia pe care nu o vede vinovată de flagelul care a secerat mii şi zeci de mii de vieţi. ,,Rivalitatea", ,,interesele economice şi strategice", ,,problemele naţionale" au fost nişte lozinci care cereau sânge: ,,Au căzut poate cei mai buni din toate colţurile lumii, s-au nimicit cele mai scumpe comori ale lumii, s-a deslănţuit furtuna durerii deasupra fiecărei naţiuni şi zâmbetul este străin pe buza omenească. Coasa pieirii a secerat grâul de aur al lumii şi scrumul a năpădit pământul. O, plânsul n-ar ajunge să regreţi victimele – şi mult, foarte mult va trebui să are plugul până ce nu va mai găsi în humă scheleturi..."[22]. Emil Isac prevede o Europă nouă, unde toate popoarele să-şi dea mâna să fie pace, înţelegere şi fericire: ,,Europa cea veche se cutremură din temelii – şi Europa cea nouă se ridică din pământ, strălucită, curată, sfântă. (...) încetaţi tunuri cu glasul vostru şi popoare, daţi-vă mâna!..."[23]. Este primul intelectual român care răspunde, la data de 31 august 1919, la apelul antirăzboinic, lansat de scriitorii Henri Barbusse şi Romain Rolland din grupul ,,Clarté". I se publică, în ziarul francez ,,Le populaire" scrisoarea lui Emil Isac *Á Henri Barbusse*, în care poetul saluta programul grupului: ,,Hommes de plume, tendez-vous la main et annoncez la parole: que l'amour, la paix, la joie et la beauté viennent orner l' autel de l' humanité périssable et condamnée à se flétrir!"[24]

Trăind într-o epocă construită pe coordonate mărginite şi destul de sărace din punct de vedere literar, Emil Isac vine cu elemente excepţionale, întoarce spatele literaturii învechite şi mai ales mentalităţii epocii şi are ambiţia de a depăşi acele limite înguste. Caută peste tot valoarea omului, are credinţa faţă de ceea ce este valoare în om, cultivă asocieri de structuri deosebite, compară prin antiteze, stabilind astfel tot felul de conexiuni ingenioase. Proza sa lirică înseamnă o extindere nemăsurată a viziunii sale asupra lumii, fapt care ne face să-i cunoaştem structura sufletească mai bine, lucru dovedit şi în cuvântul înainte la diferite volume de poeme în proză. Ceea ce caracterizează şi atrage mai mult atenţia este amănuntul faptelor, oferă astfel dovezi concludente asupra vieţii Ardealului. Evocările sale ample se condensează în jurul diferitelor portrete, a diferitelor evenimente din epocă, dovedind aspecte ale devotamentului poetului în lupta pentru idealul poporului român, poemele sale fiind un îndemn la cinste, umanitate, înţelegere, dar şi luptă pentru apărarea valorilor naţionale şi a integrităţii neamului românesc.

BIBLIOGRAPHY

1. **ISAC, Emil,** în ,,Facla", V, 1914, nr. 87, 3 ianuarie.
2. **ISAC, Emil,** *Unui distins teolog*, în ,,Adevărul", XII, 1914, nr. 26, 28 iunie.
3. **ISAC, Emil,** *Ardealule, Ardealule bătrân*, Arad, Editura Librăriei Diecezane, 1916.
4. **ISAC, Emil,** *Poeme în proză*, Litho.-Tipografia Românească, Oradea-Mare, 1923.
5. **ISAC, Emil,** *Notiţele mele*, ,,Biblioteca Semănătorul", Editura Librăriei Diecezane,1925.
6. **ISAC, Emil,** *Opere*, ediţie definitivă îngrijită de Miron Radu Paraschivescu, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946.

[21] Emil Isac, *Europa cea nouă* în vol. *Opere*, p. 304.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, p. 305.
[24] Emil Isac, *Opere*. Ediţie definitivă îngrijită de Miron Radu Paraschivescu, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1946, p. 308. Traducerea noastră: ,,Oameni ai condeiului, întindeţi-vă mâna şi vestiţi cuvântul; dragostea, pacea, bucuria şi frumuseţea să vină să împodobească altarul omenirii muritoare şi condamnate să se ofilească!"

BDD-A29601 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:04 UTC)